

UDK: 343.343.5 (497.6 Banja Luka) "1993"

DOI: 10.51237/issn.2744-1172.2020.49.233

Izvorni naučni rad

Primljen: 1. 5. 2020.

Prihvaćen: 8. 10. 2020.

Edin Omerčić

Univerzitet u Sarajevu – Institut za historiju

Sarajevo, Bosna i Hercegovina

edin.omercic@iis.unsa.ba

„... Jer dok smo mi ratovali ...“¹ – Pobuna dijela 1. krajiškog korpusa tzv. Vojske Republike Srpske²

Apstrakt: U ovom tekstu će na osnovu relevantne arhivske građe, štampe i literature biti riječ o pobuni dijela 1. krajiškog korpusa tzv. Vojske Republike Srpske u Banja Luci. Pobuna pod nazivom akcija „Septembar ‘93“ je počela 9. septembra 1993. godine i okončana je kroz desetak dana. Uz naglašeno socijalno nezadovoljstvo imala je i mnogo dublje političke razloge koje razotkrivaju stenogrami sa sjednica Narodne skupštine Republike Srpske i Vrhovnog saveta obrane SR Jugoslavije. Sjednice su pokazale stavove srpske političke elite i vojnog rukovodstva u Republici Srpskoj prema ovom događaju. Na temelju iscrpno analiziranih izvora autor postavlja pitanje da li je Radovan Karadžić inicirao i potaknuo Pobunu koja je nominalno bila uperena protiv „ratnih profitera“, s ciljem učvršćivanja svoje moći homogenizacijom političkih struktura SDS-a.

¹ „Proglas Kriznog štaba boraca Prvog krajiškog korpusa“, *Glas srpski*, 11. i 12. septembar 1993, 1.

² Istraživanje za ovaj rad je realizirano putem projekta *Shaping and promoting the war crime trial narratives in the Western Balkans* „Balkan Transitional Justice Programme grant“ koji je finansiran sredstvima Matra Regional Rule of Law Program.

Ključne riječi: Bosna i Hercegovina, rat u Bosni i Hercegovini, Banja Luka, Republika Srpska, Vojska Republike Srpske, vojna pobuna, Srpska demokratska stranka, Akcija Septembar '93, Radovan Karadžić

Abstract: Based on the relevant archival material, press and literature, this text will discuss the rebellion of the part of the First Krajina Corps of the so-called Army of the Republika Srpska in Banja Luka. The uprising called action „September '93“ began on September 9, 1993 and ended in about ten days. In addition to the pronounced social dissatisfaction, it also had much deeper political reasons, which are revealed by transcripts from the sessions of the National Assembly of the Republika Srpska and the Supreme Defense Council of Federal Republic of Yugoslavia. The sessions showed the attitudes of the Serbian political elite and the military leadership in Republika Srpska towards this event. Based on exhaustively analyzed sources, the author raises the question of whether Radovan Karažić initiated and instigated the Rebellion, which was nominally directed against „war profiteers“, with the aim of consolidating his power by homogenizing the political structures of the SDS.

Key words: Bosnia and Herzegovina, War in Bosna and Herzegovina, Banja Luka, Republika Srpska, Bosnian Serbs Army, Military Rebellion, Serbian Democratic Party, Action September '93, Radovan Karadžić

Uvod

O temi pobune dijela jedinica tzv. Vojske Republike Srpske (VRS)³ tokom septembra 1993. godine je već pisano, a pored novinskih tekstova i izvještaja iz beogradskog, Miloševiću opozicijskog, magazina *Vreme*,⁴ banjalučkog dnevnog lista *Glas* tokom i nakon same pobune, koje u ovom istraživanju koristim kao izvornu građu, postoje i radovi objavljeni u naučnim časopisima.⁵

Pobuna je prema Nikici Bariću trebala dovesti do rušenja „paljanskog“ rukovodstva u Republici Srpskoj⁶ (dalje: RS), odnosno Karažiću signa-

⁶ Budući da je ova paradržavna tvorevina od svog osnivanja nekoliko puta mijenjala službeni naziv, u radu se koristi danas ustaljeni naziv Republika Srpska, koji je sankcioniran u Daytonu, Općim okvirnim sporazumom za Bosnu i Hercegovinu krajem 1995. godine.

lizirati da je došlo vrijeme da se okonča rat.⁷ Barić je pokušao objasniti političke razloge zbog kojih je došlo do pobune u Banja Luci, no o okolnostima u kojima je došlo do pobune ne govori dovoljno. Propustio je primijetiti kako se operacije Hrvatske vojske na području Medačkog džepa,⁸ podudaraju i sa početkom i krajem akcije „Septembar ‘93“,⁹ ma koliko to slučajno bilo. Osim toga, događaje u Banja Luci promatra isključivo kao odraz sprege između predsjednika Srbije, Miloševića i rukovodstva RS.¹⁰

Xavier Bougarel je akciju „Septembar ‘93“, pored toga što se dešavala u vrijeme donošenja Owen-Stoltenbergova mirovnog plana, te u vrijeme kada je u Cazinskoj krajini proglašena Abdićeva „Autonomna pokrajina Zapadna Bosna“, promatrao i kao unutrašnju teškoću srpske republike u Bosni i Hercegovini koja je bila povezana s kriminalizacijom privrede i iscrpljenošću stanovništva i vojske.¹¹ Ističe kako su tačni razlozi i okolnosti pobune nejasni, ali primjećuje da se pobuna podudara sa ispoljenim antagonizmom između Srbije i „Republike Srpske“, ali i s prekidom parlamentarne koalicije između Socijalističke partije Srbije kojoj je na čelu Milošević i Šešeljeve Srpske radikalne stranke.¹² Bougarel isto tako naglašava kako je pobuna odražavala zaoštavanje neprijateljstva Srba iz Bosanske krajine prema Srbima iz istočne Bosne, odnosno urbanih Banjalučana prema Palama.¹³

⁷ Barić, „Akcija Septembar 93“, 200.

⁸ Iz Barićevog teksta se može zaključiti kako je operacija Hrvatske vojske na području Gospića tokom septembra 1993. godine trajala jedan dan. Barić, „Akcija Septembar 93“, 189. O političko-vojnom kontekstu operacije “Džep ‘93” vidjeti dokumente koje je prikupio Rupiće, Mate ur., *Republika Hrvatska i Domovinski rat 1990.-1995., Dokumenti*, Knjiga 9 (Zagreb: Hrvatski memorijalno-dokumentacijski centar Domovinskog rata, 2010.)

⁹ O zločinima Hrvatske vojske u Medačkom Džepu vidjeti: M. Cherif Bassiouni, *Investigating War Crimes in the Former Yugoslavia War 1992–1994. The United Nations Commission of Experts Established Pursuant to Security Council Resolution 780 (1992)*. (Antwerpen-Cambridge: Insertia, 2017.) kao i U.N. Doc. S/1994/674/Add.2 (Vol.III), *Final Report of the United Nations Commission of Experts Established Pursuant to Security Council Resolution 780 (1992), Annex VII: Medak Investigation*, (Dec. 28, 1994).

¹⁰ Barić, „Akcija Septembar 93“, 200.

¹¹ Xavier Bougarel, *Bosna, Anatomija rata* (Sarajevo: University press, 2018), 112–113.

¹² *Ibidem*.

¹³ O srazu dihotomija estetika pučkog, kolektivnog, tradicijskog, mitološkog imaginarija

Dopunjavajući sve navedeno, uvidom u stenografske bilješke sa 34. sjednice Narodne skupštine republike Srpske¹⁴ (dalje: NSRS) koja se održavala za vrijeme trajanja akcije „Septembar ‘93“¹⁵ postaje vidljivo da je ova pobuna imala dijametralno suprotnu funkciju – da Karadžića održi na čelu RS, odnosno da javnosti, političkom i vojnom vrhu u RS ukaže na katastrofalne posljedice koje slijede ukoliko bi se rukovodstvu RS i Srpske demokratske stranke (dalje: SDS), naravno, s Karadžićem na čelu, uskratila vlast i oduzela pozicija moći. Kako bih dokazao ovu tvrdnju, u radu se oslanjam na iznesena mišljenja stručnjaka-svjedoka sa suđenja koji su dostupni na mrežnoj bazi Međunarodnog kaznenog suda za bivšu Jugoslaviju (Dalje: MKSJ), kao i na memoarsku građu političkog rukovodstva RS.¹⁶ Stenogrami sa sjednica NSRS koji do sada nisu korišteni u izučavanju ove problematike pokazuju da je Karadžić vješto uspio da pridobije vojnu i političku elitu, te da se pobuna koja je samo nominalno bila uperena protiv njega završi u korist političke dominacije frakcije SDS-a na čijem je čelu bio. Analizom arhivske građe MKSJ moguće je steći uvid u način na koji je Karadžić iskoristio pobunu u svoju korist i zapravo još više učvrstio vlastitu političku poziciju.

U tekstu će, radi boljeg razumijevanja povijesnog smisla pobune, biti prezentiran politički kontekst prvo na međunarodnom, a potom i na regionalnom nivou, unutar kojeg se ona dešava.

Banjaluka je sve, a Krajina ništa.¹⁷

sa gospodskim, individualnim, modernim i realnim sustavom vrijednosti vidjeti u: Ivo Žanić, *Barjak na planini, Politička antropologija rata u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini 1990–1995*. (Zagreb: Srednja Europa, 2018).

¹⁷ Izjava Voje Kuprešanina koja je bila uperena protiv „tvrde“ Krajiške, odnosno banjalučke struje unutar SDS-a i njihovog upornog insistiranja na politici autonomije Krajine. Ujedinjene nacije, MKSJ, Haag, Predmet Brđanin, (IT-99-36), *Stenografske bilješke sa sastanka Kluba poslanika Srpske demokratske stranke, 28. februar 1992*. (pristup ostvaren 26. aprila 2020, <http://ucr.irmct.org/Search/PreviewPage/?link=http%253A//icr.icty.org/LegalRef/CMSDocStore/Public/BCS/Exhibit/NotIndexable/IT-99-36/ACE4879R0000042027.TIF>)

Ključni faktor, koji je unutar historijskog konteksta koji je tokom 1993. godine doprinio nesigurnoj poziciji političke moći Karadžića i njegovog kruga suradnika, jest njegova vlastita nesposobnost da, unatoč vojnoj sili koja im je stajala na raspolaganju i njihovoj čvrstoj odluci da se postigne cilj ujedinjenja svih Srba i teritorija koje su nastanjivali na prostoru SFRJ, zamišljene ciljeve ostvari i ideju provede do kraja. Konkretno, prve dvije *Odluke* donesene na NSRS potkraj 1991. – *Odluka* koja se odnosila na ostanak srpskog naroda Bosne i Hercegovine u Jugoslaviji te *Odluka o raspisivanju i provođenju plebiscita srpskog naroda u Bosni Hercegovini* – nisu nikada sprovedene.¹⁸ Naprotiv, krajem februara 1992. godine srpska politička elita u Sarajevu morala je iznaći rješenje za višestruko nepovoljnu situaciju koju joj je nametala međunarodna zajednica, odnosno pregovori s Cutileirom i krajiška oporba unutar SDS-a, s kojom su sukobi bili stalni.¹⁹ Srpski politički predstavnici su strahovali od mogućnosti da „krivim potezom“ Predsjedništvu i Vladi Republike Bosne i Hercegovine omoguće povoljniji rasplet krize u vidu međunarodnih priznanja koja su, kako se tada činilo, bila na vidiku.²⁰

Karadžić nije uspijevaao da ostvari želje srpskog naroda izražene kroz *Plebiscit* iz 1991. godine, koji je ponovljen 15. i 16. maja 1993. godine na referendumu u RS.²¹ Nije mu polazilo za rukom da ostvari Strateške ciljeve srpskog naroda iz maja 1992. godine. Na razne načine je održavao

¹⁸ *Službeni glasnik srpskog naroda u Bosni i Hercegovini*, I, br. 1 (Sarajevo, 15. I 1992), 2.

¹⁹ Na sjednici Kluba poslanika SDS, održanoj 28. februara 1992. godine, ispoljeni su antagonizmi među srpskom političkom elitom. SDS neloyalna struja je zagovarala da Krajina bude uređena kao republika, izvan Bosne i Hercegovine, a u sklopu buduće, nove Jugoslavije. Ovu opciju predvodile su ugledne ličnosti u Krajini kao što su profesori Predrag Lazarević, Đorđe Mihić, direktor Ekonomskog instituta u Banja Luci Duško Jakšić, potom Predrag Radić, koji je bio ujedno i predsjednik banjalučke općine, kao i predsjednik banjalučkog SDS-a Radoslav Vukić i Radoslav Brđanin, koji je u to vrijeme obavljao funkciju potpredsjednika Skupštine Autonomne regije Krajina. „Ko je ko u Bosanskoj Krajini, Kreativno trenje“, *Javnost*, 28. mart 1992, 4.

²⁰ *Oslobođenje*, 17. januar 1992, 1.

²¹ Drugo referendumsko pitanje je bilo izražavanje želje za osamostaljivanje Republike srpske i njeno priključivanje drugim državama i narodima za što se opredijelilo isto tako 90%, tj. većina glasača. *Ibidem*.

poziciju svoje političke moći u RS, pa je tako i manipulacijom vezanom za ujedinjenje RSK s RS kroz juni 1993. godine „kupio“ dodatno vrijeme. Ipak, do ujedinjenja ni ovoga puta, kao ni nakon donošenja *Deklaracije o ujedinjenju* 31. oktobra 1992. godine, nije došlo. Početkom jula 1993. godine, na sastanku dviju delegacija paradržavnih tvorevina u Topuskom, dogovoreno je kako se ujedinjenje ima odvijati postepeno, budući da će prednost imati rezultati međunarodnih pregovora, koji su bili u fazi razbijanja i razgradnje bosanskohercegovačke državnosti i međunarodnog subjektiviteta, dok bi se s druge strane radilo na uvezivanju informativnih, pravnih, prosvjetnih, kulturnih i obrazovnih sistema.²² Krajem istog mjeseca ponovno je kroz medije dignuta politička tenzija koja je nastojala zamagliti neuspjeh zacrtane politike, a ovoga se puta govorilo o ujedinjenju stranačkih organizacija SDS u Crnoj Gori, Srbiji, RSK i RS,²³ da bi nedugo zatim Karadžić u intervjuu, u kojem je najavio rat s profiterima, između ostalog, iznio i svoju gotovo naučnofantastičnu viziju načina rješavanja saobraćajne nekompaktnosti prostora RS: „Mi ćemo u Republici Srpskoj morati da razvijamo vazdušni saobraćaj. Mi već radimo na formiranju državnog preduzeća za vazdušni saobraćaj. Taj saobraćaj mora da bude dovoljno jeftin i pristupačan svakome, da se iz Trebinja u Banja Luku može odnijeti rano povrće, voće veoma brzo, jednostavno za sat vremena. To će biti, kao u poslijeratnoj Rusiji, jeftin, neluksuzni nekomforni transport robe. Zatim, mali avioni od 20 do 40 sjedišta koji će krstariti Republikom i prevoziti, prije svega poslovne ljude.“²⁴

Za razliku od 1992. godine, činilo se da će konstelacija odnosa tokom 1993. biti povoljnija za srpsku stvar. Na međunarodnom nivou, nova su rješenja za mir i zadovoljavajući ustavno-pravni poredak Bosne i Hercegovine tražena na pregovorima u Genevi.²⁵ Ovom prilikom je Među-

²² *Glas srpski*, 7. jula 1993, 1, 3, 4.

²³ *Glas srpski*, 7054, 29. juli 1993, 16.

²⁴ „Intervju predsjednika Republike Srpske dr Radovana Karadžića, Država – prva brigada“, *Glas srpski*, 31. juli 1993, 1–3.

²⁵ Kasim I. Begić, *Bosna i Hercegovina od Vanceove misije do Daytonskog sporazuma* (Sarajevo: Bosanska knjiga, 1997), 127–136.

narodna zajednica rat u Bosni i Hercegovini prikazivala kao sukob triju strana, u kojem se negirao međunarodni politički subjektivitet Bosne i Hercegovine. Na taj su način nacionalističke paradržavne tvorevine postale ravnopravni partneri državnoj delegaciji Bosne i Hercegovine u mirovnim pregovorima vezanim za Republiku Bosnu i Hercegovinu. U takvoj situaciji, gdje je postojala čitava lepeza pregovarača, od predstavnika Međunarodne zajednice pa do paradržavnih organizacija, donesen je mirovni paket, koji je prvo, početkom septembra 1993, kao *Sporazum o miru i uniji republika Bosne i Hercegovine* bio odbačen, da bi krajem septembra bio prihvaćen kao *Mirovni sporazum o Bosni i Hercegovini*,²⁶ u medijima poznat kao Owen-Stoltenbergov mirovni plan – ali samo u skupštinama paradržavnih formacija. Karadžić je pregovore u svojim javnim istupima tumačio kao konačno međunarodno priznanje RS.

U tom smislu, može se zaključiti da se septembarska pobuna dešava u vrijeme „ratnog predaha“, kada se govorilo o definitivnom okončanju rata,²⁷ a politički vrh RS je kroz svoje javne istupe najavljivao ubrzo međunarodno priznanje ove tvorevine. Istovremeno s odvijanjem pregovora u Genevi, Vrhovni savet odbrane SR Jugoslavije spremao je novu finansijsku „injekciju“ Vojsci Jugoslavije kako bi se rat mogao nastaviti, a na vojnom planu su paravojske srpske republike u Bosni i Hercegovini završile operacije koje su „proširivale koridor“ i „uklanjale Drinu kao granicu“, odnosno operacije koje su bile u skladu s najmanje dva strateška cilja srpskog naroda.²⁸

Banja Luka je bila regionalni centar koji je tokom procesa disolucije jugoslavenske federacije, kao i tokom rata u Hrvatskoj te agresije

²⁶ Tekst *Sporazuma* u cijelosti donose Bilić, Ivan i Tuđman, Miroslav (ur.) *Planovi, sporazumi, izjave o ustavnom ustrojstvu Bosne i Hercegovine 1991.–1995.* (Zagreb: Udruga Svetog Jurja, 2005), 314–334.

²⁷ *Glas srpski*, 26. juli 1993, 3.

²⁸ O vojnim operacijama tokom razdoblja januar–juli 1993. i širenju „Srpskog koridora“, kao i borbama na Drini od kraja 1992. do augusta 1993. godine vidjeti: Central Intelligence Agency, Office of Russian and European Analysis, *Balkan Battlegrounds: A Military History of the Yugoslav Conflict, 1990 – 1995, Volume I* (Washington, DC, 2002), 183–186; *Volume II* (Washington, DC, 2003), 379–399.

na Bosnu i Hercegovinu, bio u *ratnom zaleđu*. Odnosno, grad nije bio direktno izložen ratnom razaranju, ali je doživio ogromne ekonomske, socijalne i kulturne promjene.²⁹

Pozivanje stanovništva na predaju naoružanja, poziv na javno i masovno okupljanje na gradskim i seoskim javnim površinama,³⁰ s ciljem deportacije, zatvaranja i likvidacije, bila je standardna procedura kojom se u bosanskohercegovačkim gradovima od proljeća 1992. godine vršilo etničko čišćenje, zločini protiv čovječnosti i međunarodnog prava te genocid. Tokom ranih devedesetih godina 20. stoljeća i u Banja Luci je izvršeno protjerivanje i ubijanje nesrpskog stanovništva i političkih neistomišljenika vladajuće SDS.³¹

Poluge moći su se dijelile prema nacionalnom i stranačkom ključu koji su uspostavile nacionalne stranke koje su pobijedile na bosanskohercegovačkim izborima u novembru 1990. godine.³² Banja Luka je u Skupštini opštine imala ukupno 130 delegata, te je bila opština s najvećim brojem delegata u Bosni i Hercegovini. Natpolovičnu većinu u Skupštini opštine Banja Luke činili su delegati SDS-a.³³ Početkom aprila 1992. godine „naoružane formacije“ SDS su blokirale Banja Luku iz svih putničkih pravaca,

²⁹ Armina Galijaš, *Eine Stadt im Krieg, Der Wandel der Bosnischen Stadt Banja Luka* (Beč: Universitat Wien, 2009).

³⁰ Ujedinjene nacije, MKSJ, Haag, Predmet Karadzic and Mladic, (IT-95-5/18), *Audio tape entitled Mogao Sam Biti Car, Mile Kitic i Juzni Vetar a tape of broadcast on Serb Radio Sanski Most*, broj dokaznog materijala P00725, P00725b. (pristup ostvaren 26. aprila 2020, <http://ucr.irmct.org/Search/PreviewPage/?link=http%253A//icr.icty.org/LegalRef/CMSDocStore/Public/English/Exhibit/NotIndexable/IT-95-5%252318/ACE117561R0000464990.TIF>)

³¹ UN, Vijeće sigurnosti, *Final report of the United Nations Commission of Experts established pursuant to security council resolution 780 (1992)*, Annex IV, The policy of ethnic cleansing, S1994/674/Add2 (Vol. I), 28 decembar 1994.

³² Ujedinjene nacije, MKSJ, Haag, Predmet Brdjanin (IT-99-36), *Zapisnik sa sastanka predstavnika političkih stranaka*, 22. i 23. 10. 1991. (pristup ostvaren 26. aprila 2020, <http://ucr.irmct.org/Search/PreviewPage/?link=http%253A//icr.icty.org/LegalRef/CMSDocStore/Public/BCS/Exhibit/NotIndexable/IT-99-36/ACE33706R0000133325.TIF>)

³³ Ujedinjene nacije, MKSJ, Haag, Robert J. Donia, *The Origins of Republika Srpska, 1990–1992: A Background Report*, Statement of expert witness presented to the ICTY under rule 94 bis, submitted on 30. july 2002, 37.

kako bi na taj način prisilili pojedine članove ARK³⁴ na ostavke, ali i kako bi izvršili pritisak na JNA da u skladu sa željama SDS-a izvrši kadrovske promjene u vojsci.³⁵ Nakon aprila 1992. Banja Luka je ušla u razdoblje koje je obilježeno autoritativnom, jednostranačkom vladavinom SDS i na njenom se teritoriju odvija kampanja koja je bila „smišljena s ciljem da se trajno odstrani, silom ili strahom, nesrpsko stanovništvo“.³⁶

Dok se o stranačkom pljačkanju društvene, državne imovine, prirodnih, industrijskih i ostalih republičkih resursa Bosne i Hercegovine ne piše kao o kriminalu, već kao o „promjeni vlasnika“, banjalučki *Glas* je pisao o sivoj, ratnoj ekonomiji stanovništva kako bi se stvorio privid pravne države.³⁷ Od kraja augusta 1993. godine takvo je pisanje postalo učestalije, a za cilj je imalo: ili biti okidačem pobune i/ili pripremiti podršku javnosti za pobunu, jer se pored njegove učestalosti šalje i poziv na obračun s kriminalom koji je često dovođen u vezu s dezerterstvom, odnosno neispunjavanjem vojne obaveze za „svsrpsku stvar“.³⁸

³⁴ Autonomna regija Krajine nastala je nakon osnivanja i neustavnog udruživanja srpskih skupština opština s područja Bosanske krajine u tzv. Zajednicu opština Krajine 1991. godine.

³⁵ Ewan Brown, *Vojna situacija u Bosanskoj krajini 1992., Analiza situacije*, 24. (pristup ostvaren 26. aprila 2020, <https://balkaninsight.com/wp-content/uploads/2020/08/Public-Redacted-Version-of-the-Expert-Report-of-BROWN-Ewan.tif>); „Akcija nove organizacije pod imenom Srpske odbrambene snage (SOS), Blokirani prilazi Banjaluci“, *Politika*, 4. april 1992, 5.

³⁶ Ujedinjene nacije, MKSJ, Haag, *Podaci o predmetu, „Krajina“* (IT-99-36), Radoslav Brdanin, 4. (pristup ostvaren 26. aprila 2020, <https://www.icty.org/case/brdanin>)

³⁷ „Banja Luka, buvlja pijaca, godine ratne 1993., Od konjaka do upaljača“, *Glas srpski*, 10. august 1993, 1; P. M. „Stop mjenjačnicama“, *Glas srpski*, 26. april 1993, 4; Momo Joksimović, „Šverc cigaretama u Republici srpskoj“, *Glas srpski*, 14. maj 1993, 10. Vlasnici ugostiteljskih objekata mogli su raditi tek nakon što bi vlasnik regulirao vojnu obavezu i „izmirio sve obaveze prema društvu“. P. Šipovac, „Šta čeka vlasnike ugostiteljskih objekata. Nedisciplinovanim dvogodišnja zabrana“, *Glas srpski*, 8. april 1993, 3; P. P., „Akcija pojačane kontrole lica i saobraćaja“, *Glas srpski*, 4. april 1993, 4.

³⁸ Dž. Popović, „Izvršni odbor Udruženja učesnika rata 1990–93. opštine Kneževo, Stroge kazne profiterima“, *Glas srpski*, 18–19. april 1993, 8; Velimir Bojko, „...a poslije rata?“, *Glas srpski*, 3. maj 1993, 5. Bilo je traženo i da se u slučaju neodazivanja na mobilizaciju ili u slučajevima napuštanja područja Republike Srpske pojedincima daje otkaz na poslu. Gojko Dakić, „Neodazivanje na mobilizaciju – otkaz“, *Glas srpski*, 6. maj 1993, 6. Ovo je svakako bio i jedan od načina borbe s opozicijom, pa je tako i kompletna redakcija banjalučkog lista *Novi prelom* bila mobilizirana u vojsku srpske republike. Od polovine 1993.

Suradnja političkog rukovodstva sa pripadnicima kriminalnog miljea će dovesti do žestoke političke borbe kojoj je za cilj bilo osvajanje, odnosno očuvanje vlasti i pozicije moći u RS-u Bosni i Hercegovini, u kojoj su političke i društvene elite srpskog naroda uvelike računale na podršku vojnog vrha, ali i pripadnika kriminalnog miljea.³⁹

Ovim navedenim mračnim metamorfozama srpskog društva, ali i Banja Luke kao grada, svjedočili su i srpski vojnici, ratnici. Neke dimenzije tih promjena padale su im teže od drugih. Dok im etničko čišćenje Banja Luke nije smetalo,⁴⁰ bili su izuzetno osjetljivi na neadekvatno priznanje njihove žrtve za nacionalnu stvar i bujanje ratnih profitera koji su se njome „nemoralno“ okoristili:

„[...] Kada se vratimo, najčešće vrlo rijetko u svoj grad vidimo da smo postali građani nekog iks reda, prašnjavi, prljavi, uljezi i stranci u svom gradu o kojem niko ne brine. Taman što progutamo sa gorčinom taj prvi utisak kući nas čeka neimaština i naša bespomoć. Gospoda nama je lakše na najtežem ratištu nego kada dođemo svojoj kući, a bespomoćni smo da bilo šta racionalno i efikasno učinimo. [...]“⁴¹

„Mi nismo marsovci“ – Izvještavanje štampe o akciji „Septembar ‘93“

Neposredno po izbijanju pobune, Banja Luka je bila u televizijskoj

pa gotovo do pred kraj 1995. godine ovaj opozicioni list nije izlazio iz štampe. Kadrovska komisija SDS-a, koju su činili Radoslav Brđanin, Jovan Karanović i Vojo Kuprešanin, 16. marta 1993. godine donijela je zaključke po kojima se predviđa gubitak statusa zaposlenih za sve one čiji sinovi nisu odgovorili vojnoj obavezi ili se nalaze van teritorija Republike Srpske. List je ponovno pokrenut i izlazio je nakon uspostave primirja 1995. godine. Vidi: *Novi prelom*, 15 februar – 15. mart 1993, 2.

³⁹ Brown, *Vojna situacija u Bosanskoj krajini 1992*.

⁴⁰ R. Trivunović, „Svi smo mi vojska“, *Glas srpski*, 5. maj 1993, 5.

⁴¹ Ujedinjene nacije, MKSJ, Haag, Predmet Stanisic&Zupljanin (IT-08-91), *Zapisnik i magnetofonski snimak sa 34. sjednice Narodne skupštine Republike Srpske održane 27–29. avgusta, 9–10. septembra i 29. 9. – 1. 10. 1993. godine*. (pristup ostvaren 26. aprila 2020, <http://ucr.irmct.org/Search/PreviewPage/?link=http%253A//icr.icty.org/LegalRef/CM-SDocStore/Public/BCS/Exhibit/NotIndexable/IT-08-91/ACE109563R0000447029.TIF>)

blokadu,⁴² tako da je štampa, odnosno *Glas srpski*, imao veliku ulogu u usmjeravanju toka pobune. Nakon 9. aprila 1993. godine i sastanka održanog u organizaciji Izvršnog odbora SDS-a, banjalučke informativne kuće su bile pod izravnim utjecajem Karadžićeve struje SDS-a,⁴³ dok je jedinoj nezavisnoj i privatnoj radiostanici onemogućavan normalan rad.⁴⁴ Na ovom je sastanku ponovno ispoljen antagonizam između općinskih i republičkih struktura u SDS-u, ali je ocijenjeno kako je brojne probleme u programskoj, uređivačkoj, kadrovskoj i materijalnoj politici potrebno prevazići i raditi na zajedničkom „ostvarenju srpskog nacionalnog interesa“.⁴⁵

Zahtjevi oformljenog Kriznog štaba akcije Septembar '93 govore da je okidač za pobunu bio nedostatak vojne discipline, dezerterstvo, kriminal, nezakonite radnje i slično. Ozbiljnih oružanih iskazivanja nezadovoljstva 1993. godine na području pod kontrolom tzv. VRS bilo je tokom juna u Kneževu (Skender-Vakufu), ali i tokom jula u Jajcu, o čemu je izvještavano u *Glasi*. Dok je zatvaranje saobraćajnice Kneževo – Banja Luka bilo iskazivanje revolta javnosti, boraca i rodbine dvojice vojnika koje je u kafani ubio maloljetnik, sin lokalnog moćnika, miting u Jajcu je imao sve obrise „generalne probe“ pred banjalučku pobunu.

Prosvjednici u Kneževu su tražili hitno i javno suđenje, smjenu načelnika i komandira Stanice javne bezbjednosti, nisu dozvoljavali da Srpska demokratska stranka izvrši netom najavljenju smjenu opštinskog rukovodstva sve dok se slučaj ubistva ne riješi. Mještani okolnih sela (Malića) su tokom desetodnevnog barikadiranja glavne saobraćajnice odgovorili kontrabarikadama i tako izolirali pobunjenike i onemogućili im dolazak u Kneževo.⁴⁶

⁴² V. Dubočanin, „Potpuno blokiran program“, *Glas srpski*, 15. septembar 1993, 2.

⁴³ Zoran Pejičić, „Utvrđiti pravila ponašanja“, *Glas srpski*, 11. april 1993, 7.

⁴⁴ Ljiljana Labović, „Infarkt na megahercu“, *Glas srpski*, 20. jul 1993, 1, 8.

⁴⁵ Z. Pejičić, „Na zajedničkom zadatku“, *Glas srpski*, 10. april 1993, 1.

⁴⁶ Radmilo Šipovac, „Barikade ogorčenja“, *Glas srpski*, 5. juna 1993, 1, 3; *Isti*, „Barikade do presude“, *Glas srpski*, 6–7. juna 1993, 3; Đorđe Popović, „Život je stao“, *Glas srpski*, 9. juna 1993, 7.

Oko stotinu boraca koji su pristigli sa fronta 29. juna 1993. godine pred zgradom Skupštine opštine Jajce iznijelo je zahtjeve u kojima se tražila ostavka opštinskih funkcionera.⁴⁷ Ova dešavanja nisu dobila toliki (javni) politički značaj i epilog kao pobuna iz septembra u Banja Luci. Tendenciozno, ratnohuškačko novinarstvo je svakako imalo za cilj mobilizirati javnost,⁴⁸ pothranjivati najagresivnije nagone mase,⁴⁹ no pisanje novinara bi bez političke podrške bilo puška koja ne puca.⁵⁰ Krajem jula su i Vladimir Lukić, predsjednik Vlade RS, i predsjednik Karadžić najavili obračun s kriminalom,⁵¹ a sami izvještaji *Glasa* su pitanja socijalnog položaja boraca s jedne strane, te kriminala i dezerterstva s druge strane, od početka septembra nametnuli u prvi plan, čime je to postajalo goruće pitanje. Na taj način je stvorena slika prema kojoj je scenario napuštanja fronta i dolaska u grad vojske koja bi se na taj način izborila za svoja prava bio potpuno opravdan.

O glavnim akterima i događajima tokom trajanja akcije „Septembar ‘93“ pisalo je i beogradsko *Vreme*.⁵² Autori reportaže pod naslovom „Banjalučka pobuna – Država bez hleba“ govore o tome kako pobuna u Banja Luci „nije bila neko veliko iznenađenje za poznavaoce prilika“ te da se takvo nešto očekivalo već duže vrijeme, budući da su kao opozicioni list ukazivali na pukotine u projektu stvaranja Velike Srbije.

Oko ponoći, sa 9. na 10. septembra 1993. godine, vojnici 16. motorizovane oklopne brigade i dijelovi drugih jedinica Prvog krajiškog

⁴⁷ Milkica Milojević, „Rafali pred opštinskom zgradom“, *Glas srpski*, 4. juli 1993, 3.

⁴⁸ Kao primjer ovdje izdvajam slučaj pogibije dvanaestorice pripadnika 16. brigade 1. krajiškog korpusa tzv. VRS krajem maja i početkom juna 1993. godine u selu Lipovac (kod Brčkog), koji može biti jedan od okidača za pobunu. Izvještaji o ovom događaju, koji je tumačen kao još jedna u nizu prevara muslimana/mudžahedina, odnosno kao problem dezerterstva i ‘paradiranja’, pisani su pod novinskim naslovima „Masakar nad živima i mrtvima“, *Glas srpski*, 3. juna 1993, 1, 5 i „Ratničko novo ruho“, *Glas srpski*, 5. juna 1993, 7, koje je u *Glasi srpskom* pisala novinarka Milkica Milojević.

⁴⁹ Ivan Čolović, *Dubina, članci i intervjui 1991–2001* (Beograd: Biblioteka XX vek, 2001), 95.

⁵⁰ *Ibidem*.

⁵¹ „Rat protiv kriminalaca“, *Glas srpski*, 26. jula 1993, 1–2; „Intervju predsjednika Republike Srpske“, 1–3.

⁵² *Vreme*, 20. septembar 1993, 14–17.

korpusa VRS napustili su svoje položaje u Posavini i „zapadnim dijelovima Republike Srpske“ i iza 3 sata ujutro, 10. septembra, ušli su u Banja Luku. Prethodno su presjekli saobraćajne prilaze gradu. Zgrada Centra službi bezbjednosti je zauzeta nakon predaje pripadnika Centra, u 5:30, bez ekscesa. Komandu u Centru je preuzeo potpukovnik Željko Ačić. Nakon toga je onemogućen ulazak u zgradu Skupštine opštine Banja Luka, SDK, Radio i TV Banja Luka te ostale vitalne gradske objekte.⁵³ Suspendiravši organe civilne vlasti osnovali su Krizni štab, čiji je komandant bio stariji vodnik Ostoja Zec,⁵⁴ dok su članovi bili i kapetan Dragomir Babić,⁵⁵ koji je ujedno bio i komandant odbrane Banja Luke, Ostoja Bilak,⁵⁶ zamjenik komandanta grada, te Miljan Žugić,⁵⁷ nastavnik historije. Zgrada komande Prvog krajiškog korpusa zauzeta je oko 7 ujutro, a oko nje su postavljene straže, dok su tenkovi bili na raskršćima ispred Doma vojske. Prekinut je i saobraćaj „Koridorom“. Prema Dragomiru Babiću, ovo je bio prvi dio akcije, dok je drugi dio vezan za ispunjavanje zahtjeva. Oko podne 10. septembra je u prostorijama TV Banja Luka održana konferencija za novinare kojoj su, pored predstavnika Kriznog štaba i Odbora akcije „Septembar '93“, prisustvovali i Predrag Radić, predsjednik Skupštine opštine Banja Luka, i Radislav Vukić, kao predsjednik banjalučkog SDS-a, nakon čega je na Trgu Krajine održan miting u organizaciji Odbora akcije kojem je prisustvovala

⁵³ „Hronologija događanja, Početak u ponoć“, *Glas srpski*, 11. i 12. septembar 1993, 3.

⁵⁴ Ostoja Zec, r. 1954. godine, zanimanje automehaničar, od početka rata u Hrvatskoj je uključen u rat, učestvovao je u borbama oko Knina, na Baniji i kod Kostajnice. U Bosni i Hercegovini je prošao sva ratišta, a u Bosanskoj Dubici je bio 6 mjeseci zapovjednik vojne policije. „Ko je ko u Kriznom štabu“, *Vreme*, 15. septembar 1993, 15.

⁵⁵ Dragomir Babić, r. 1966. godine, aktivni vojnik, poručnik fregate, završio Pomorsku akademiju u Splitu, učestvovao u borbama oko Prevlake, napustio je JNA i uključio se u paravojne organizacije bosanskih Srba. *Ibidem*.

⁵⁶ Ostoja Bilak, r. 1955. godine, kapetan prve klase, zanimanje tehničar, prije rata imao turističku agenciju, sudjeluje u borbama oko Novske kao komandant oklopne čete, po napuštanju Slavonije postavljen za komandanta oklopnog bataljona 16. krajiške brigade, neposredno prije početka Akcije Septembar '93 smijenjen je s ove dužnosti. *Ibidem*.

⁵⁷ Miljan Žugić, r. 1949. godine, nastavnik historije, bavio se umjetničkom fotografijom, početkom rata u Bosni i Hercegovini se odazvao na mobilizaciju, obavljao dužnosti u CSB Banja Luke, a kasnije slične dužnosti u paravojski bosanskohercegovačkih Srba. *Ibidem*.

masa stanovništva.⁵⁸

Naslovna stranica dvobroja *Glasa srpskog* za 11. i 12. septembar, vrlo vješto, daje prostora naizgled suprotstavljenim stranama: pobunjenicima, političkom rukovodstvu i vojnom vrhu, odnosno Kriznom štabu akcije „Septembar ‘93“, predsjedniku RS, Karadžiću te Prvom krajiškom korpusu tzv. VRS. Karadžićeva *Izjava*, *Proglas* Kriznog štaba i *Saopštenje* Press centra 1. krajiškog korpusa se međusobno ne isključuju, nisu proturječni, sinhronizirani su, koriste potpuno iste motive (Božiju pomoć, narodno jedinstvo, izdaju, kontrolu, sigurnost stanovništva), imaju zajedničkog neprijatelja i identične ciljeve. Kroz *Proglas* Kriznog štaba boraca 1. krajiškog korpusa se Ostoja Zec, kao komandant Štaba, obratio „slobodarskom srpskom narodu“, i on na ovom mjestu ne napada ni sistem niti direktno ide za smjenjivanjem trenutne vlasti i njenih predstavnika u srpskoj republici. *Proglas* ima ulogu da pokaže žrtvu srpskog vojnika, da ukaže na njegove vrline i moral, da oslika njegove patnje, da ukaže na cilj njegove borbe. Druga uloga *Proglasa* je ukazivanje na „surogat srpskog bića“, pojavu dezerterstva, korupcije, na potrebu za pronalaženjem *izdajice* srpskog naroda s kojim će slijediti beskompromisni obračun:

„Mi Tvoji sinovi, borci sa prve borbene linije, nošeni genetskim porivom za odbranom slobode, krenuli smo spontano, tiho, bez pompe u ovaj rat. Ostavili smo sve što nam je bilo najdraže [...] Jer dok smo mi ratovali, gro naših sugrađana, istorijski i novokomponovani surogati srpskog bića, vešti manipulanti, uz blagoslov postojeće vlasti, a u zaleđini narodnog, često mondenskog života, uvećavali su svoja privatna carstva i ostvarivali svoje izopačene političke snove [...].“⁵⁹

Karadžić je u svojoj *Izjavi*, koju je građanima Banja Luke poslao sa Pala 10. septembra, uspio uspješno kanalizirati „bunt i nezadovoljstvo“ pripadnika „slavne“ 16. brigade, u skladu sa njihovim *Proglasom* prema ratnim profiterima i „drugim elementima koji ometaju uspostavljanje naše mlade

⁵⁸ „Hronologija događanja, Početak u ponoć“, 3.

⁵⁹ „Proglas Kriznog štaba boraca Prvog krajiškog korpusa, Izopačeni ‘spasioci’ srpskog naroda“, *Glas srpski*, 11. i 12. septembar 1993, 1.

države za koju smo već od međunarodne zajednice dobili neku vrstu priznanja“, ali se isto tako kroz *Izjavu* i sam pridružio iskazanom buntu, tako što je sebe poistovjetio sa „državom, narodom i vojskom“, jasno kazavši da će se neprijatelj, otjelovljen u liku „profitera i drugih elemenata“ – naći na udaru države, odnosno njega samog. Koristeći *kraljevsko Mi*,⁶⁰ postavio se i ovom prilikom na čelo pokreta koji je „posle 700 godina robovanja pod drugima“ ostvario srpsku državu. U *Izjavi* je dodao mogućnost manipulacije ovakvim vidom pobune „od stranih obavještajnih službi kao i od onih domaćih elemenata koji su protiv stvaranja srpske države“. Na kraju je pozvao građane Banja Luke da ne zamjeraju i ne suprotstavljaju se „onima koji su radili svoj posao“, dok je vojnu delegaciju pozvao na razgovor na Pale gdje zasjeda Narodna skupština.⁶¹

Press centar 1. krajiškog korpusa je u *Saopštenju* ukratko sažeo događaj, ponovio zahtjeve pobunjenika, istaknuvši pri tome kako su svi objekti zauzeti bez pucnjave, i pozvao stanovništvo na mir i vraćanje „redovnim obavezama“ budući da je akcija „ograničenog karaktera i nema nameru rušenja vojne i civilne vlasti, već privođenje onih pojedinaca za koje postoje dokumenti da su se tokom rata obogatili na nepošten način“. Podvukli su i to da su i unatoč pobuni sve jedinice 1. krajiškog korpusa čvrsto na svojim položajima, te da su oni borci koji su angažovani u pobuni bili na odmoru, tako da nije narušena borbena gotovost na položajima.⁶²

Takozvani Odbor akcije „S-93“ taksativno je iznio zahtjeve vlastima. Iako je prva tačka zahtjeva socijalna i prije svega je traženo „hitno poboljšanje materijalnog položaja porodica poginulih boraca“, zahtjevi

⁶⁰ Tokom svojih zapaljivih govora, od početka devedesetih godina Karadžić je koristio kraljevsko „Mi“, pri čemu je sebe vidio kao provodioca želje srpskog naroda, a srpski narod kao provodioca uvjetovanog istrebljenja *Drugog*. Sebe samog je time lišavao svake odgovornosti u slučaju počinjenih nedjela. Vidi: Robert J. Donia, *Radovan Karadžić, Architect of the Bosnian Genocide* (New York: Cambridge University Press, 2015).

⁶¹ „Izjava Predsednika Republike Srpske dr. Radovana Karadžića, Očuvati red i mir“, *Glas srpski*, 11. i 12. septembar 1993, 1.

⁶² „Saopštenje Pres-centra Prvog krajiškog korpusa VRS, Vojska čvrsto drži položaje“, *Glas srpski*, 11. i 12. septembar 1993, 1.

velikim svojim dijelom zadiru u domen politike, vojske i sudstva. Od socijalnih zahtjeva tu se još navodi povećanje materijalne pomoći za sahranu poginulih boraca, obezbjeđivanje stambenog smještaja i ogrjeva za porodice boraca, isplaćivanje plata porodicama poginulih boraca i obezbjeđivanje besplatnog liječenja ranjenih boraca. Pored toga traži kažnjavanje počinitelja kriminalnih radnji, da se „privatni *biznismeni*“ stave na raspolaganje „otadžbini“ i rade za vojnu platu, da se vojna policija počne baviti vojnim zadacima, pozivaju vojno državno i političko rukovodstvo na bližu saradnju. Dalje se tražila „nacionalna nivelacija kadrova“ u tzv. VRS te otpuštanje nesposobnih pripadnika vojske za koje su predlagali uključivanje u proces proizvodnje, kako bi na ratištima ostali najsposobniji.⁶³ Posljednji zahtjev je kontradiktoran i proizlazio je iz nepoznavanja Ustava i ustavnih kategorija, te ga treba tumačiti u skladu sa ranijim sličnim zahtjevima prema „dezerterima“ i tokom 1992. godine ispoljenoj praksi raseljavanja nesrpskog stanovništva sa područja pod kontrolom vojske srpske republike.⁶⁴ Ovaj zahtjev insisti-

⁶³ *Ibidem.*

⁶⁴ U Banja Luci je tokom 1992. godine bio oformljen tzv. *Biro za pomoć u preseljenju stanovništva i razmjenu materijalnih dobara*, na čijem je čelu bio Miloš Bojinović. *Biro* je osnovala Autonomna regija Krajina, sarađivao je sa Stanicom javne bezbjednosti i Sekretarijatom narodne odbrane, a pored usluge organizacije jednosmjernih putovanja autobusima na relaciji Banja Luka – Gradiška, kada je osoba nastojala putovanje nastaviti prema Zagrebu, odnosno na relaciji Banja Luka – Vlačić, kada je putovanje bilo usmjereno prema Travniku, *Biro* je organizirao i „odvoz stvari kamionom [...] na bazi trosobnog stana“, kao i konvoj „sa vlastitim luksuznim automobilom“ koji je bilo potrebno odjaviti u CSB, a tehničku robu ocariniti. Jednako tako *Biro* je bio zadužen za posredovanje u zamjeni stanova, kuća i „ostalih materijalnih dobara“ te sklapanju ugovora između „stranki koje su uspjele da se dogovore o zamjeni“. Ujedinjene nacije, MKSJ, Haag, Predmet Brdjanin (IT-99-36), *Biro za pomoć u preseljenju stanovništva i razmjenu materijalnih dobara, Usluge koje nudi Biro*. Banja Luka 25. 11. 1990. BD0594S, DB259B, BD0595S, DB260B, BD0596, DB261B i ostali povezani dokumenti. (pristup ostvaren 27. aprila 2020, <http://ucr.irmct.org/Search/PreviewPage/?link=http%253A//icr.icty.org/LegalRef/CMSDocStore/Public/BCS/Exhibit/NotIndexable/IT-99-36/ACE33608R0000133177.TIF>; <http://ucr.irmct.org/Search/PreviewPage/?link=http%253A//icr.icty.org/LegalRef/CMSDocStore/Public/BCS/Exhibit/NotIndexable/IT-99-36/ACE33609R0000133179.TIF>; <http://ucr.irmct.org/Search/PreviewPage/?link=http%253A//icr.icty.org/LegalRef/CMSDocStore/Public/BCS/Exhibit/NotIndexable/IT-99-36/ACE33610R0000133181.TIF>) Vidi i: Vukan Dubočanin, „Preseljenje – najbolje rješenje“, *Glas srpski*, 13. juni 1992, 7.

ra na zakonskom reguliranju statusa „emigranata i da se prema njima i njihovoj imovini postupi po Ustavu i to ne samo prema Hrvatima i muslimanima, već i prema Srbima“, iz čega bi proizlazilo da se kroz Odbor akcije „S-93“ zahtijeva ne samo nešto što Ustav Republike Srpske u svojim odredbama ne razmatra⁶⁵ već da se traži i zakonsko sankcioniranje osoba koje nisu pristupile vojnoj mobilizaciji.

Tokom 10. septembra komandant grada Banja Luke Dragomir Babić razgovarao je sa Mladićem i Karadžićem, od kojih je „čuo mnogo poučnih stvari“ o kojima je bilo i riječi na sjednici Kriznog štaba koja je završena prije 19 sati istoga dana, ali detalji nisu saopćeni javnosti. Babić je bio odlučan da neće slati izaslanstvo na Pale „dok se ne riješe stvari u Banja Luci“.⁶⁶ Kroz medije je Ostoja Zec, član Kriznog štaba akcije, istaknuo i kako odavno nije zadovoljan ponašanjem Vlade i „komande“ prema borcima. Prema rečenom proizlazi kako pobunjeni vojnici ratuju zapravo radi novca, za platu kojom nisu zadovoljni, te da su „uzvišeni ciljevi“, kao što su odbrana srpstva, ujedinjenje u zajedničku srpsku državu, ideološki ili nacionalni ciljevi – sporedni. Zec je istaknuo da je nezadovoljan niskom platom koju dobija kao ratnik, na što je uvelike utjecao kriminal i ratno profiterstvo, zbog kojih „standard“ boraca opada, te je najavio privođenje ratnih kriminalaca i profitera. „Oni dobro znaju kolike su naše plate i za koliko mi ratujemo. [...] Mi smo do sada uhapsili više od deset ljudi. Njihova imena, kao i imena ljudi koje ćemo još morati hapsiti, za sada nećemo saopštavati javnosti, sve dok posao ne dovedemo do kraja.“⁶⁷ Pobunjenici, odnosno borci vojske srpske republike, za svoje su zahtjeve dobili široku podršku javnosti, a tome su se, šaljući telegrame podrške, javno priključili i Sindikalni odbor INCELA, borci Saobraćajno-remon-

⁶⁵ Naime, Ustav srpske republike uopće ne razmatra pitanje i ne poznaje kategoriju „emigranata“. Najbliže tome bi prema ovom ustavu bio Član 44, koji govori o ljudskim pravima stranaca i pravu na azil, odnosno Član 21, koji govori o slobodi kretanja građana s kojim je ovaj zahtjev Odbora u direktnom sukobu. Najbliže zahtjevu o imovini bio bi Član 24. Ustava, koji govori o nepovredivosti stanovanja. „Ustav srpske republike Bosne i Hercegovine“, *Službeni glasnik Republike Srpske I*, 16. marta 1993, 3.

⁶⁶ „Zahtevi pred poslanike!“, *Glas srpski*, 11. i 12. septembar 1993, 2.

⁶⁷ „Obračun sa kriminalcima“, *Glas srpski*, 11. i 12. septembar 1993, 2.

tnog preduzeća Rotas, radnici holdinga Čajevac, Vrbasa, Jelšingrada, jedinice „B“ formacije Mejdan, Narodna radikalna stranka, Srpska radikalna stranka, Srpska patriotska stranka, kolektiv AIPK Bosanska krajina, Banjalučka pivara, borci Metala, radnici Plamena, Autoprevoza, sindikalna organizacija Univerzala, Vitaminke i mnogi drugi.⁶⁸

Nakon što se Karadžić putem medija odmah po izbijanju pobune „priklonio“ zahtjevima pobunjenika i izašao u susret zahtjevima Kriznog štaba, te na taj način zapravo anulirao akciju i prije nego što je otpočela, prva otvorena neslaganja s pobunjenima došla su od generala-potpukovnika Momira Talića, koji ju je u potpunosti delegitimizirao. Komandant 1. krajiškog korpusa je u svom *Saopštenju* izdanom 10. septembra pozvao sve aktere „blokade Banja Luke da se odmah vrate na svoje položaje“ iako linije nisu bile ugrožene. Istaknuo je kako komanda Korpusa ne stoji „iza grupe majora Ostoje Bilaka“, kojem je naredio da jedinicu koja je pod njegovom komandom „odmah vrati na položaj“ kako bi nastavili borbu do „konačne slobode“.

Pobuna je demistificirala nacionalističke ciljeve, demitologizirala „borbu srpskog naroda“ i na svoj način demaskirala kriminal i pljačku koji su se odvijali u pozadini fronta. Talić je bio prvi koji će kroz *Saopštenje* nastojati reprogramirati ciljeve borbe resetiravši ih prema istim onim motivima koji su od sredine osamdesetih godina 20. stoljeća korišteni u srpskoj nacionalističkoj propagandi. Borcima je Talić preporučio da se vrate na front „i na taj način nastave borbu do konačne slobode“. Istaknuo je da bavljenje pitanjima koja se postavljaju kroz akciju „Septembar ‘93“ nije ključno te da „bunt vode ljudi koji nisu zaslužili pažnju boraca ni naroda u zoni odgovornosti 1. krajiškog korpusa“.⁶⁹

Krizni štab je poslao i posebnu *Poruku* „gospodinu predsjedniku“, „gospodinu predsjedniku Skupštine“ RS i svima onima koji su „ne dati Bogom nego postavljeni slobodnom voljom slobodnog srpskog naroda da na najbolji mogući način“ zastupaju njegove „kako elementarne tako

⁶⁸ *Glas srpski*, 11. i 12. septembar 1993, 4.

⁶⁹ „Korpus ne stoji iza blokade“, *Glas srpski*, 11. i 12. septembar 1993, 5.

i uzvišene ciljeve⁷⁰. U *Poruci* koja je objavljena u *Glasi* iskazali su tešku materijalnu situaciju u kojoj se nalaze oni i njihove porodice:

„[...] Najveći deo naših problema s kojima se svakodnevno susrećemo, mi borci i naše porodice, sporo se i skoro nikako ne rešavaju. Mi nismo marsovci. To su osnovne, elementarne, minimalne ljudske potrebe: hrana, ogrev, stan, jednom rečju pravo na život dostojan čoveka, uz uvažavanje svih ratnih okolnosti. [...] Pitamo vas, gospodo, ko je odbranio ovaj grad? [...] ko treba da ima prvo pravo građanstva u njemu?“⁷¹

U *Poruci* upućenoj političkom rukovodstvu Krizni štab se odriče „zaslužene slave“ i naglašavaju da se bore za život, da žele „pravnu srpsku državu, koja će nam garantovati dostojanstvo i opravdati žrtve i stradanja nas i naših najboljih drugova“ te nastavljaju kako cijene rukovodilačke „lucidne poteze kojima utirete legitimitet ovoj našoj mlađoj državi“. Naredni pasus je gotovo sinhroniziran s dnevnim redom sjednice NSRS na kojoj je raspravljano o unutrašnjoj politici i stanju u „državi“. Upozoravaju da se zapostavljanjem „unutrašnjih gorućih problema i potreba“ države gradi „kula bez karata, kojoj mi borci nećemo dati da se sruši, jer smo je mi ponajviše sami i gradili. Vaša pomoć nam je neophodna, preko potrebna, ukoliko je ozbiljno shvatite srcem i mozgom. [...] Mi vam dajemo punu podršku u vođenju spoljne politike, ali istovremeno tražimo da budete tvrdi pregovarači sa našim neprijateljima i ne krčmite naše istorijske životne prostore. Mi [...] spremni smo da odbranimo svaku stopu naše svete srpske zemlje.[...]“⁷²

Nakon ovih tonova i izraza potčinjavanja političkom autoritetu, iskazivanja – prvo podrške „republičkom“ rukovodstvu, a potom i poziva u pomoć upućenog njemu, u svojevrstu nezavidnu situaciju, u „sendvič“ između moralno neprikosnovenih boraca s jedne strane i svetačkog aureola rukovodstva s druge, dovedeni su poslanici NSRS. Na sjednici koja je bila

⁷⁰ „Birokrati se odvojili od naroda“, *Glas srpski*, 11. i 12. septembar 1993, 5.

⁷¹ Banja Luka je od ustaške vlasti oslobođena 22. aprila 1945. godine, nakon 1945. godine Banja Luka nije vojno napadana.

⁷² „Birokrati se odvojili od naroda“, 5.

u toku, poslanici su imali raspravljati o problemima unutrašnje politike, koja je prema njima bila mnogo veći problem od „Ženevskog paketa“.⁷³

Ostalo je samo da se pobuna okonča, te da se na neki način pobunjenicima ostavi „izlazna“ opcija iz situacije u kojoj su se našli.

⁷³ *Zapisnik i magnetofonski snimak sa 34. sjednice Narodne skupštine Republike Srpske, 3.*

„... ali napravite državu. Ja sam za fašizam srpski, ali neka bude srpska država.“⁷⁴

Donošenje *Odluke o osnivanju* NSRS u Bosni i Hercegovini bilo je snažan i odlučan iskorak u politici SDS prema legitimiranju i institucionalizaciji nacionalne suverenosti Srba u BiH.⁷⁵ Skupština je trebala biti narodna tribina na kojoj će se demokratski i beskompromisno rješavati pitanja od strateškog nacionalnog interesa. Sjednice NSRS su se održavale na teritoriju pod kontrolom paravojske srpske republike, a sama je Skupština postepeno postala poligon za međusobna razračunavanja zastupnika zbog političke improvizacije rukovodstva, „izdaje zemlje i srpskog naroda“, pozornica na kojoj su se reflektirali nastali kaos, ratno profiterstvo, postojanje parasistema u vojsci. Ratnička retorika, govor mržnje i poticanje na nasilje prema nesrpskom stanovništvu vremenom je u skupštini zaoštravano.

Karadžiću su jedan ovakav manevar i manipulacija, koja je bio strogo kontrolisana, usmjeravana i propagandno adekvatno popraćena, bili jedini izlaz, kako bi prije svega ostao na vlasti, te kako bi mogao da nastavi s politikom koju je započeo, ali je u toj borbi konstantno doživljavao neuspjeha i bio poražavan,⁷⁶ a pobuna mu je imala poslužiti kako bi se učvrstio na političkoj poziciji.

S druge strane, iako se može činiti da je Miloševićovo raspirivanje ratnog vihora bilo stihijski i lagano, on je sa svojim saradnicima morao u ovu rabotu uložiti „puna pluća“. Pritisnut sankcijama Vijeća sigurnosti,⁷⁷ Milošević je nastojao da utiče na srpsko rukovodstvo u Bosni i Hercegovini te da vojnim putem osvojenju teritoriju pripremi za priključivanje SRJ.⁷⁸ Pogrešno je tvrditi kako je Miloševićeva uloga u bilo kojem trenutku rata u Bosni i Hercegovini – mirotvorna. Milošević je svojom retorikom zavarao međunarodnu javnost.⁷⁹ Ni Karadžić,

⁷⁸ Nevenka Tromp, *Smrt u Haagu, Nezavršeno suđenje Slobodanu Miloševiću* (Sarajevo: University Press, 2019), 220.

⁷⁹ CIA, *Bosnia, Intelligence and the Clinton Presidency*, „National Intelligence Estimate 93-22: Prospects For Bosnia (Update Memorandum)“, 1. oktobar 1993. (pristup ostvaren

ni Milošević krajem 1993. godine nisu odustajali od ratne opcije, što pokazuju strenogrami sa sjednica Vrhovnog saveta odbrane.⁸⁰ Milošević se nije libio krajnje očajničkih gospodarstvenih mjera i strateških poteza kako bi održao ratno stanje, rat kao jedinu opciju koja ga je zadržavala na vlasti i poziciji moći. Izvjesno je i to da su njegovi saradnici u RS imali drugačije opcije u rješavanju „pitanja srpskog naroda“ i budućeg uređenja zajedničke države. Karadžić je, za razliku od Miloševića, koji je donošenjem nacрта Ustava SRJ 1992. godine odradio svoj dio posla na projektu, morao biti mnogo predaniji i posvećeniji u ostvarivanju zacrtanih Strateških ciljeva srpskog naroda i provođenju rezultata koje je pred politiku postavljao *Plebiscit srpskog naroda* iz 1991. godine. Karadžić je bio taj koji je imao zadatak da od kraja 1991. godine, pod oštrijom lupom Međunarodne zajednice, uloži napor više i da pronade političko rješenje kojim će se RS priključiti Jugoslaviji.

Sjednica na kojoj je prema dnevnome redu trebalo biti raspravljano o Ustavnom sporazumu o Savezu republika BiH, unutrašnjoj politici RS, kadrovskim postavljanjima te zakonskim rješenjima iz više oblasti, odvijala se u tri nastavka na Jahorini, i to od 27. do 29. augusta, potom na sam dan izbivanja pobune „Septembar ‘93“ od 9. do 10. septembra te od 29. septembra do 1. oktobra 1993. godine. Na sjednici su, pored poslanika, sasvim uobičajeno, kao i na većini do tada održanih sjednica, prisustvovali mnogobrojni gosti. Ovoga puta tu su bili predsjednik i potpredsjednik Republike, predsjednik i članovi Vlade, predstavnici Glavnog štaba Vojske, mitropolit dabrobosanski Nikolaj, predstavnici Sindikata, Privredne komore, Narodne banke i druge istaknute ličnosti.

27. aprila 2020, <https://www.cia.gov/library/readingroom/document/5235e80d993294098d517590>)

⁸⁰ *Stenografske beleške sa 14. sednice Vrhovnog saveta odbrane*, održane 11. oktobra 1993. (pristup ostvaren 27. aprila 2020, https://www.helsinki.org.rs/serbian/nprogram_t01.html) . Na Sjednici su bili prisutni predsjednik SR Jugoslavije i predsjednik Saveta odbrane Zoran Lilić, predsjednik Srbije Slobodan Milošević, predsjednik Crne Gore Momir Bulatović, predsjednik Savezne vlade Radoje Kontić, savezni ministar odbrane Pavle Bulatović, načelnik Generalštaba Vojske Jugoslavije general-potpukovnik Momčilo Perišić, načelnik vojnog kabineta Predsjednika SRJ general-major Slavko Krivošija.

Nakon uobičajenog ritualnog početka, puštanjem himne i odavanja počasti minutom šutnje za poginule pripadnike tzv. VRS, na samom početku je Dragan Đurić postavio pitanje unutrašnje politike, pitanje koje se već duže vrijeme „vuklo“ i odugovlačilo se s iznošenjem konkretnih rješenja.⁸¹ Prema Poslovniku i dnevnom redu je odgovorio Karadžić, skrećući polako pitanje unutrašnje politike prema pitanju pregovora u Genevi: „Mi nećemo da krijemo da je naša želja bila puna nezavisnost, ali se našao kompromis između naših želja i ograničenja koje je postavila međunarodna zajednica. [...] Hoću da kažem da je naša republika država po svim karakteristikama [...] Vjerujem da ovaj papir možemo odmah da prihvatimo i mislim da nema potrebe da o njemu diskutujemo.“⁸² Poslanici su, pored izražavanja zadovoljstva time „da više nema Bosne“,⁸³ upozoravali na nepostojanje međunarodnog pravnog subjektiviteta njenih sastavnica koje je Karadžić predstavljao kao države.⁸⁴

Nastavak prvog dijela sjednice uslijedio je nakon zajedničkog crkvenog obreda, a poslanici su pred početak sjednice 28. augusta 1993. godine i Mladićeva referata o stanju na linijama fronta dobili informaciju kako je u Grudama „zvanično proglašena Republika Herceg-Bosna“.⁸⁵ Međutim, novi red kritika koje su poslanici uputili političkoj vlasti i vojnom rukovodstvu dovodi do uzavrele situacije u kojoj su u afektu bile iznesene brojne nove nijanse u odnosima koje opisuje trougao Banja Luka – Pale – Beograd. Odustajanje od ideje zajedničke države, ideje ujedinjenja sa Srbijom, bilo je javno ispoljeno, uz istovremeno jačanje autonomaških, regionalističkih interesa unutar samog korpusa srpskog naroda. Razočarenje „maticom“ je bilo ogromno, poslanici su bili svjesni da su „zacrtani ciljevi srpskog naroda“ nedostižni, da Jugoslavija za

⁸¹ Poslanik Đurić je izjavio kako zbog prisustva novinara ne želi da komentira rad i način na koji se postupa s primjedbama poslanika na sjednicama Skupštine. *Zapisnik i magnetofonski snimak sa 34. sjednice Narodne skupštine Republike Srpske*, 3–4.

⁸² *Ibidem*, 8–10.

⁸³ *Ibidem*, 14.

⁸⁴ *Ibidem*, 20–22.

⁸⁵ *Ibidem*, 65.

kakvu su glasali na *Plebiscitu* nije moguća, no od podjele Bosne i Hercegovine, dakle teritorijalnog razgraničenja i etničkog odvajanja stanovništva, ni po koju se cijenu nije odustajalo. Dragan Đurić je kritizirao rukovodstva zbog toga što ne vode interesa o vlastitoj republici – o Bosni i Hercegovini, već o Srbiji i bio je ogorčen time što Krajišnici ginu za Srbiju.⁸⁶ Na taj je način tokom sjednice ponovno došlo do preispitivanja iste one ideje „nacionalnog programa“ s kojim se krenulo u razbijanje Bosne i Hercegovine. Nikola Erceg je tako postavio pitanje: „Ja sad stvarno postavljam pitanje šta mi pravimo: Republiku Srpsku, savez srpskih država, u smislu nacionalnog programa, pravimo li eventualno proširenu Srbiju ili sudjelujemo u pravljenju nekakve Jugoslavije. [...]“⁸⁷

Dan je polako odmicao u iznošenju nacionalističkih zahtjeva, a Sjednica je privedena kraju tako što je Krajišnik nakon poduzetog izlaganja, u kojem je ponovio jučerašnje Karadžićevo (re)definiranje strateških ciljeva, gotovo hazarderski pred Skupštinu postavio prijedlog na glasanje aklamacijom. Prijedlog *Platforme* koju je podržala većina poslanika uz 3 suzdržana i 14 glasova protiv usaglašan je nakon Krajišnikove čestitke po glasanju, kada je ponovno ponovljeno: „Gospodo dobili ste Republiku Srpsku!“⁸⁸ Iako je bilo dogovoreno da se sjednica ima nastaviti nakon zajedničkog odlaska u crkvu, Krajišnik je, nakon neuspjelog usaglašavanja *Platforme* sa kojom je Narodna Skupština imala izaći na pregovore pred međunarodnu zajednicu, 34. sjednicu prekinuo i najavio ponovni nastavak „za 5-6 dana“.⁸⁹

Nastavak je uslijedio od 9. do 11. septembra i na dnevnom redu je prva tačka bilo pitanje unutrašnje politike. No, general Kovačević je istupio sa prijedlogom UNPROFOR-a koji je Vladi RS dostavio zahtjev za razmještaj svojih snaga sa sarajevskog aerodroma na teritorij pod kontrolom vojske srpske republike – što je još „podiglo temperaturu“

⁸⁶ *Ibidem*, 82–83.

⁸⁷ *Ibidem*, 108.

⁸⁸ *Ibidem*, 139.

⁸⁹ *Ibidem*, 149.

skupštinskog zasjedanja.⁹⁰ Nakon rasprave Krajišnik je, kao predsjedavajući Skupštine, *Prijedlog UNPROFOR-a* stavio na glasanje i on je jednoglasno odbijen. Nakon glasanja je Krajišnik proglasio pauzu.⁹¹

Nakon pauze koja je sazvana radi „diskretnih stvari“ Kluba poslanika SDS, Krajišnik je o „nemilom događaju“ u Banja Luci obavijestio poslanike u Skupštini:

„[...] Mi ne smijemo podcjeniti ovu situaciju, ali je ne smijemo ni drammatizovati. Ako to ima neku pozadinu koja nama nije sada poznata i ako neko želi da rasturi našu državu, ako on to uspije onda to i zaslužuje. Ako mi nemamo pozitivniju politiku, ovo je sada politička borba, borba za državu i zato bi ja zamolio da se sa najvećom ozbiljnošću danas raspravlja na ovoj Skupštini. [...] Mi moramo takođe zauzeti oštar stav i protiv profiterstva i protiv dezerterstva i protiv haosa i protiv svega onoga što nije u redu.“⁹²

Zamolio je da se na sjednici posebna pažnja posveti unutrašnjoj politici „kako bi se sanirala ova teška situacija“, no vidljivo je da se poslom „rješavanja pobune“ zapravo skreće pažnja sa pitanja unutrašnje politike koja su odavno postavljena.⁹³

U nastavku sjednice je, prije izvještavanja ministara članova Vlade o radu pojedinih ministarstava, ministar odbrane general Kovačević izdao *Naređenje*, pozivajući se na Zakon o vojsci, kojim je između ostalog tražio ukidanje onih vojnih jedinica koje nisu, ili se ne nalaze unutar vlastitih vojnih formacija.⁹⁴ Nakon toga je sjednica ponovno bila prekinuta na sat vremena, a Karadžić, Plavšićeva i Koljević su bili na „jednom

⁹⁰ *Ibidem*, 180–181, 183.

⁹¹ Iz Zapisnika i magnetofonskog snimka nije moguće odrediti vrijeme odlaska i povratka na sjednicu. Pauza je bila poduža i tokom nje je politički vrh RS dobio informaciju o izbijanju pobune u Banja Luci, što je Krajišnik kao Predsjednik skupštine prenio poslanicima tokom 10. septembra 1993. godine.

⁹² *Ibidem*, 188.

⁹³ *Ibidem*.

⁹⁴ *Ibidem*, 190–192.

sastanku“ kada je skupštinska sjednica nastavljena.⁹⁵

U nastavku su poslanici bili izloženi donošenju niza, za političku i vojnu situaciju u RS zabrinjavajućih informacija koje su bile u službi dodatnog naglašavanja alarmantnog stanja i potrebe za političkom homogenizacijom samih članova Skupštine. Prvo je poslanicima u Skupštini pročitana *Poruka* koju je Krizni štab akcije „Septembar ‘93“ uputio predsjednicima Karadžiću i Krajišniku.⁹⁶ Po čitanju *Poruke*, poslanici su bili izloženi još jednoj lošoj vijesti. Naime, ministar vanjskih poslova RS Aleksa Buha izvijestio je poslanike Skupštine o tome kako mu je Ministar vanjskih poslova RSK Slobodan Jarčević poslao poruku u kojoj ga obavještava o napadu HV na RSK⁹⁷ te ga moli da predloži „svojoj vladi i komandi da nam se pomogne na taj način što će saradnja sa hrvatskom vojskom u BiH, ako još postoji, što će se ta saradnja prekinuti. Ukoliko naši drže neke položaje u korist hrvatskih enklava trebalo bi odmah napustiti da bi se vezao uz muslimanski front što veći broj vojnika Hrvatske i Herceg-Bosne. Hvala na saradnji. [...]“⁹⁸

Povratkom Plavšićeve, Koljevića i Karadžića na zasjedanje nastavljeno je sa manipulacijom činjenicama pred poslanicima koji su prije svega dobili informacije o podršci pobunjenicima u sklopu akcije „Septembar ‘93“ od nekih opozicionih stranaka i industrijskih kombinata i brojnih preduzeća. Mladić je nakon duljeg izlaganja iskazao mišljenje da je centar moći koji upravlja pobunom sigurno izvan Kriznog štaba,⁹⁹ što je ponovno izazvalo afektivno stanje kod Karadžića koji je „povećao uloge“ opi-

⁹⁵ Sjednica je nastavljena u 17 sati. *Ibidem*, 242.

⁹⁶ *Ibidem*, 242–244. *Poruka* je objavljena u dvobroju *Glasa srpskog* od 11. i 12. septembra 1993; tumačena je u tekstu.

⁹⁷ Riječ je napadu na „Medački džep“ i akciji snaga Hrvatske vojske „Džep–93“. Vidjeti: Mate Rupić (ur.) *Republika Hrvatska i Domovinski rat 1990.–1995.*, *Dokumenti*, Knjiga 9 (Zagreb: Hrvatski memorijalno-dokumentacijski centar Domovinskog rata, 2010), 202–224; Mate Rupić i Slaven Ružić (ur.) *Republika Hrvatska i Domovinski rat 1990.–1995.*, *Dokumenti*, Knjiga 10 (Zagreb – Slavonki Brod: Hrvatski memorijalno-dokumentacijski centar Domovinskog rata, 2010), 145–169.

⁹⁸ *Zapisnik i magnetofonski snimak sa 34. sjednice Narodne skupštine Republike Srpske*, 244.

⁹⁹ *Ibidem*, 249–251.

savši srdačne odnose ostvarene tokom boravka američkog ambasadora na Palama „koji sve zna“ i koji je „Došao da vidi šta se zbiva [...] meni je jasno da on veoma respektuje RS i našu vojnu silu, a u isto vrijeme posmjeshljivo pita, a šta je to u Banjaluci. Mi smo rat dobili, a možemo ga i izgubiti. [...] Mi smo već država [...] Ja vas molim da preberemo osnovne poluge vlasti,¹⁰⁰ da sagledamo jesu li te poluge u našim rukama. I mogu vam reći da je ovo prekretnica, da je ovo trenutak u kojem ćemo mi svijet uvjeriti da imamo državu i da nas ostavi na miru ili u kojem će svijet shvatiti da smo mi tropa iznutra i da nas treba stisnuti i uništiti Srbe na ovom prostoru.“¹⁰¹ Mladić je, već kako se sjednica bližila kraju, u večernjim satima pročitao *Izveštaj* koji su mu uputili oficiri koje pobunjenici nisu uspjeli uhapsiti, u kojem je stajalo kako su pobunjenici „pijani“ te da je demolirano i opljačkano dosta radnji, kao i da se po gradu stalno čuje pucnjava.¹⁰²

Radoslav Brđanin je skrenuo pitanje na problematiku koja je vezana za pisanje *Glasa* i povezao je ulogu ovog medija u kreiranju atmosfere koja je dovela do pobune i propagandi koja ima direktnu vezu sa izbijanjem septembarske pobune: „Glas banjalučki će razoriti Republiku Srpsku. Svi su mislili da ja to pričam zbog toga što blate mene [...] Prije petnaest dana se počelo pisati kako će doći brigade da uređuju Banjaluku. Pa onda kaže, sutra stiže brigada, ili sutra ćemo objaviti spisak profitera iz samog vrha države [...] Sve je to tendenciozno. Zar je to list države koji može to da objavljuje u ratnim uslovima. Mora se dati ovlaštenje gospodinu direktoru Nikoliću, da uređuje takvu politiku koja će koristiti Republici Srpskoj, a ne stalno je razbijati.“¹⁰³

Na samom početku nastavka 34. sjednice 11. septembra 1993. godine, Brđanin je predložio da državni organi, vojska i MUP trebaju preispitati pozadinu pobune, budući da je bila blokirana ne samo Banja Luka

¹⁰⁰ Identičan termin će koristiti u kasnijem obraćanju „srpskom narodu“ i Krajišnik, kao i Krizni štab Akcije.

¹⁰¹ *Ibidem*, 268–273.

¹⁰² *Ibidem*, 275–276.

¹⁰³ *Ibidem*, 280.

već i Čelinac, a slično se prema njegovim informacijama spremalo i u Novom (Bosanskom Novom), Prijedoru i Gradiški (Bosanskoj Gradiški). Na ovom je mjestu također došlo do jednog iskaza nacionalističkog ludila, u kojem je Brđanin pozvao na konačni obračun sa nesrpskim i nelojalnim stanovništvom Banja Luke.¹⁰⁴ Karadžić je zatim poslanici-ma, stvarajući dodatni pritisak, predstavio gotovo neizbježni scenario potpunog haosa na teritoriju koji je držala tzv. VRS,¹⁰⁵ da bi od vojnih lica i poslanika zatim zatražio izjašnjavanje o stranačkoj pripadnosti i iskazivanje lojalnosti Srpskoj demokratskoj stranci, ali i obezbjeđivanje potpune zatvorenosti i potpunu tajnost sjednice, nakon čega je došlo do pravog verbalnog nadmudrivanja i okršaja između njega i Mladića.¹⁰⁶ Svoje poduže izlaganje Karadžić je završio čitanjem *Proglasa*, prije kojega je oštricu usmjerio prema novim, vanjskim *arhineprijateljima* srpskog naroda: „Amerika je na južnim granicama Srbije. [...] Albanija je na južnim granicama Srbije. Mađarska je na sjevernim granicama Srbije. Hrvatska nam već kasapi ljude po Krajini. A mi pričamo – u Banjaluci je vojna pobuna, gospodo, vojna pobuna! [...] I umjesto u jedinicama oni terorišu grad. Razbili su grad.“ Nakon što je pročitao „novi Proglas“ Kriznog štaba, Karadžić je ponovno uspostavio vlastiti autoritet nad Skupštinom srpske republike, tenzije su se za kratko vrijeme spustile i javne prepirke su bile gotovo završene.¹⁰⁷ Karadžić je gotovo patronizirajući, autoritativnim tonom, našao načina da sebe predstavi kao osobu koja ima snagu odluke i uvijek nekoliko načina rješavanja problema, te se i na ovom mjestu predstavljao kao izvršilac volje kolektiva, naroda i/ili političke stranke. Ovoga puta je problem prema Karadžiću imala riješiti vojska, te ukoliko *oni* (Mladićeve snage, tzv. VRS) to nisu bili u stanju učiniti, Karadžić je bio ta *božanska* snaga (*Deus ex machinae*), čvrst oslonac, koji će se pojaviti na pozornici i riješiti radnju.

¹⁰⁴ *Ibidem*, 302.

¹⁰⁵ *Ibidem*, 304–307.

¹⁰⁶ *Ibidem*, 309.

¹⁰⁷ *Ibidem*, 323–325. Tekst „novog Proglasa“ nije objavljen u dnevnoj štampi, već ga je Karadžić pročitao na Skupštini.

Nakon što su na sjednici izneseni zahtjevi Kriznog štaba, poslanici su bili upoznati sa podrškom akciji „Septembar ‘93“ koju je iskazala Srpska radikalna stranka, što je bio još jedan, uz sve iskazano, manji signal koji je pozivao poslanike na oprez. Prije no što je Mladić podnio *Informaciju* Glavnog štaba koja je u vezi s događajem upućena potčinjenim jedinicama,¹⁰⁸ činilo se da će sjednica završiti u deklarativnom ambijentu u kojem će stavovi i odluke srpskog republičkog rukovodstva biti aklamativno prihvaćeni, te da će biti izabrana delegacija koja će poći za Banja Luku da riješi nastalu situaciju.

No, i Mladić i Karadžić su prvo morali spuštati tenzije¹⁰⁹ nakon izlaganja Maksimovića i Dragana Đurića, koja su objelodanila da su se poslanici nalazili u informativnoj blokadi te da se konstantno tokom sjednica Skupština manipuliralo informacijama.¹¹⁰ Naime, atmosfera na sjednici je ponovno planula nakon kraćih izlaganja o problemima unutrašnje politike preko kojih je kritizirana vlast, te nakon čitanja *Informacije* u kojoj je prokazana grupa „Tajfun“.

Ova *Informacija* koja je iz Generalnog štaba, po Mladićevim riječima, upućena potčinjenim jedinicama, daje još jedno svjetlo na cjelokupna zbivanja vezana za pobunu koja je, prema Mladiću, za cilj imala da smijeni komandni kadar u I. korpusu tzv. VRS. Prema *Informaciji*, ova je grupa bila dio Saveta nacionalne bezbednosti i rukovodila je pobunom i manipulirala dijelom „poštenih boraca“.¹¹¹ U *Informaciji* se zaključuje kako je grupa „Tajfun“ utjecala na to da su članovi „samozvanog kriznog štaba izmanipulisani od tzv. političkih mentora koji su najvjerovatnije ilegalno i u sjenci rukovodili buntom pobunjenika i usmeravali ga

¹⁰⁸ U *Informaciji* stoji kako je namjera o pokretanju akcije „Septembar ‘93“ otkrivena 8. septembra 1993. godine, te da su pobunjenici neuspješno pokušali hapšenje generala Talića u zgradi Komande vazduhoplovstva i protuzračne odbrane. *Ibidem*, 369–370.

¹⁰⁹ *Ibidem*, 357, 358–360.

¹¹⁰ *Ibidem*, 349. Na stanje informativne blokade ukazuje i izlaganje Save Kneževića. *Ibidem*, 382.

¹¹¹ Članovi grupe „Tajfun“ su prema *Informaciji* bili i Ostoja Bilak, Ostoja Zec, Branko Ratić i Radoslav Lakić. *Ibidem*, 369–371.

isključivo protiv komande I krajiškog korpusa, a deklarativno i protiv organa opštinske vlasti¹¹². Mladić je ovime samo pred poslanicima na Skupštini, daleko od očiju javnosti i medija, pokazao da je prozreo Karadžićev manevar, ali i da će kao vojnik poštovati političku, vrhovnu vlast. Ocijenio je kako će se pobuna okončati nakon razgovora Karadžića, Mladića i Talića sa članovima Kriznog štaba akcije „Septembar ‘93“, a time zapravo političkom vrhu uputio sugestiju u kojem pravcu treba da se događaj okonča, oštro ih prozvavši: „[...] Ja tražim da se izjasnite imate li poverenje u mene kao čoveka i kao generala svi, a i Vi gospodine predsedniče. [...] ja mogu da povučem odgovarajući potez, da ne smetam. Takođe, ukoliko se slažete svi, želio bih Skupština da se opredeli da li se ovo kvalifikuje pobunom. I ukoliko je to pobuna, molim napišite pismeno naređenje. Ja ću preduzeti odgovarajuće mere da se pobuna uguši onako kako nalažu vojni propisi.“

Nakon Karadžićeva ublažavanja tonova, uslijedio je završetak dijela sjednice, a nastavak je najavljen u Banja Luci po određivanju delegacije koja je prethodno imala otići na pregovore sa Kriznim štabom.¹¹³ Politički obračun između paljanskog i banjalučkog rukovodstva će se djelimice okončati tek tokom 1994. godine, svojevrsnim „spuštanjem“ granice na Drini, a potpuno nakon završetka rata u Bosni i Hercegovini, kada je Karadžićeva struja doživjela potpuni poraz tokom pregovora u Daytonu.

Tokom trećeg nastavka 34. sjednice, po okončanju pobune, general-major Milan Gvero pred NSRS podnio je „Informaciju o događajima u Banja Luci“ za vrijeme trajanja akcije „Septembar ‘93“, u kojoj je nabrojao „zasluge“ SDS u procesu stvaranja srpske republike, „uspešnosti oružane borbe, oslobađanja srpskih teritorija i odbranu srpskog naroda“.¹¹⁴ Istaknuo je kako su vojnom vrhu RS bile dostupne informa-

¹¹² *Ibidem*.

¹¹³ *Ibidem*, 390, 393.

¹¹⁴ *Ibidem*; Milan Gvero, *Informacija o događajima u Banja Luci od 10. do 17. septembra 1993. godine*, Izlaganje na 34. sjednici NSRS, Banja Luka 29. 9. 1993. (pristup ostvaren 27. aprila 2020, <http://ucr.irmct.org/Search/PreviewPage/?link=http%253A//icr.icty.org/LegalRef/CMSDocStore/Public/BCS/Exhibit/NotIndexable/IT-08-91/ACE109563R0000447029>).

cije o teškoj materijalnoj i socijalnoj situaciji vojske „koje se mogu lako politički zloupotrebiti, bitno oslabiti slogu Srba i povući u ponor sve ogromne političke i vojne uspehe naše borbe“. Dalje navodi kako, budući da nisu nađena efikasna rješenja, nije bilo moguće spriječiti pokušaj „nelegalnog iznudjivanja rešenja nekih materijalno-socijalnih zahteva“. Ova službena verzija pobunu, odnosno akciju „Septembar ‘93“, također tumači kao politički motiviranu, dok su istaknuti socijalni ciljevi imali ulogu zavaravanja javnosti. U ovom je izvještaju velika pažnja prebačena na označavanje *Drugoga*, na opasnost od nesrpskog stanovništva u RS i potrebu za daljnje obračunavanje. Na kraju je u *Izvještaju* izraženo uvjerenje da „ćemo kao država, Vojska i narod iz svega ovoga izaći još složniji, jači i borbeno sposobniji jer nam to nalaže ovo vreme, naša misija i interes srpskog naroda“.¹¹⁵

Nastavak sjednice nakon pobune pokazao je da se još uvijek nije saznalo ko je tačno stajao iza manipulacije vojskom i iza „puča“ u Banja Luci, ali je bilo izvjesno da su to osobe u samoj vlasti.¹¹⁶ Na sjednici je riječ uzeo i predsjednik SO Banja Luka Predrag Radić, koji je postavio pitanje mogućnosti dolaska tolikog broja vojnika sa linije fronta u Banja Luku a da ne budu spriječeni u toj namjeri, kao i pitanje odgovornosti: „pa jesu li stvarno mislili da će neko u Banjaluci ispaliti metak na tu banjalučku djecu. Ko je tu djecu instrumentalizirao na Banja Luku taj ima da odgovora. Ima da odogovara. [...]“¹¹⁷

No stvar je i ostala na tome da su poslanici tražili odgovor na pitanje odgovornosti za dešavanja u Banja Luci, ali je rukovodstvo s Karadžićem i Krajišnikom na čelu i ovaj put odvušlo sjednicu u drugom pravcu bez odgovaranja na postavljeno pitanje.

Prema okončanju pobune

TIF)

¹¹⁵ *Ibidem*.

¹¹⁶ *Zapisnik i magnetofonski snimak sa 34. sjednice Narodne skupštine Republike Srpske*, 470.

¹¹⁷ *Ibidem*, 504–505.

Ono što je u Banja Luci uslijedilo nakon završenog 34. zasjedanja NSRS bila je predstava hinjenog jedinstva vojnog i političkog rukovodstva RS. U izrežiranom scenariju, glavne uloge su dobili banjalučki *Glas*, kao jedino sredstvo informisanja, politički i vojni vrh RS te Krizni štab akcije „Septembar ‘93“ koji je s nestrpljenjem očekivao najavljeni dolazak Radovana Karadžića u Banja Luku. Na mitingu okupljenih roditelja poginulih boraca koji se održao 12. septembra u Banja Luci komandant odbrane Banja Luke i član Kriznog štaba Dragomir Babić je Karadžića, kao vrhovnog komandanta, pozvao da se pridruži zahtjevima Kriznog štaba.¹¹⁸ Karadžić je u Banja Luku stigao sa delegacijom koju su činili general Mladić i Vladimir Lukić, predsjednik Vlade RS, te je najavio razgovor sa Kriznim štabom ukoliko pristanu na promjenu svog zahtjeva vezanog za mjesto sastanka. Budući da je Banja Luka od 12. septembra bila u televizijskoj blokadi,¹¹⁹ Karadžić je u štampi najavio prekidanje pobune. Kriznom štabu je ponudio izlaznu opciju, istaknuvši da je uvjeren u to kako će se akcija prekinuti čim sva, po RS negativna dešavanja i događaji, koje je akcija pokrenula, izađu na vidjelo i budu prezentirani Kriznom štabu i borcima.¹²⁰ U istom smjeru je i Krajišnik naglasio da upotreba sile neće biti potrebna, budući da vjeruje pobunjenicima čiji su zahtjevi opravdani, ali da je način njihova iskazivanja loše tempiran.¹²¹ Kroz *Glas* su i jedan i drugi naglašavali nužnost očuvanja *države*. Uz saopštavanje podrške borcima u RSK koji su napadnuti na prostoru Medačkog džepa u Hrvatskoj, iz Kriznog štaba akcije su kroz *Obavještenje*, pored ostalog, izrazili i nadu da će im rukovodstvo sa Pala pomoći u rješavanju problema.¹²² Uloga Ratka Mladića, komandanta Glavnog štaba tzv. VRS, u smirivanju situacije, u artikulaciji punog jedinstva političkog rukovodstva vojske i naroda bila je presudna. Po dolasku u Banja Luku on se obratio okupljenima na mitingu. Prema

¹¹⁸ Nada Puvačić, „Nepравde nas više bole“, *Glas srpski*, 13. septembar 1993, 2.

¹¹⁹ V. Dubočanin, „Potpuno blokiran program“, *Glas srpski*, 15. septembar 1993, 2.

¹²⁰ A. A. „Promena lokacije – uslov razgovora“, *Glas srpski*, 13. septembar 1993, 1, 3.

¹²¹ S. Ristović, „Upotreba sile isključena“, *Glas srpski*, 14. septembar 1993, 2.

¹²² „Iz Kriznog štaba Akcije Septembar ‘93“, *Glas srpski*, 13. septembar 1993, 3.

pisanju štampe, nije želio održati govor okupljenima sa balkona Doma kulture, kako je bilo predviđeno, već je tražio „da bude među svojom vojskom i narodom“ te im se obratio sa terenskog vozila. Zamolio je prisutne da iskažu „maksimalno poverenje našem rukovodstvu“ uvjeravajući ih s jedne strane u „potpuno jedinstvo“ vojnog i političkog rukovodstva u RS, a s druge strane u pripremljene „ustaške formacije“ koje samo što nisu napale srpski narod.¹²³ Pobunjenim vojnicima je obećao amnestiju, ali je zahtijevao povlačenje s ulica Banja Luke. Okupljeni su insistirali da pred njih izađe i predsjednik RS Karadžić, no Mladić je taj zahtjev prokomentirao kako mu „ne dozvoljava oficirska i generalska čast da (ja) dovodim predsjednika u grad gde ga *dočekuju* prage, tenkovi i ostalo naoružanje“.¹²⁴ Mladić je najavio Karadžićevo obraćanje, koje je dogovoreno nakon što je Krizni štab pristao na zajednički sastanak.

Dijalog između Kriznog štaba akcije i rukovodstva RS počeo je 15. septembra.¹²⁵ Tokom ovog sastanka odlučeno je da se Krizni štab transformira u *Odbor za praćenje sprovođenja zahtjeva* iznesenih tokom pobune koji su službeno predani predsjedniku RS.¹²⁶ Na sastanku je dogovoreno da zahtjevi koji su tražili smjenu vlasti u Banja Luci mogu biti ispunjeni samo na „legalan način“.¹²⁷ Sastanak je u štampi prikazan kao mjesto na kojem su se riješile ukupne nesuglasice koje su nastale između Kriznog štaba i političkog rukovodstva RS, kao i niz nesporazuma. Naime, saopšteno je da „pismo koje je Krizni štab ove akcije već prvog dana uputio predsjedniku Karadžiću, u kome ga je iz prve ruke obavestio o razlozima i ciljevima pomenute akcije – uopšte nije stiglo do predsedni-

¹²³ Vukan Dubočanin, Anđelko Anušić, „Krajina se spominje stojeći“, *Glas srpski*, 14. septembra 1993, 4.

¹²⁴ *Ibidem*.

¹²⁵ Ispred Kriznog štaba sastanku su prisustvovali Ostoja Bilak, Dragomir Babić, Ostoja Zec i Miljan Žugić. A. A., „Počeo dijalog“, *Glas srpski*, 16. septembra 1993, 1.

¹²⁶ „Rešenje na vidiku“, *Glas srpski*, 15. septembra 1993, 1.

¹²⁷ A. A., „Smene samo na legalan način“, *Glas srpski*, 15. septembra 1993, 4.

ka Republike!“ te da je prema ocjeni Kriznog štaba upravo to bio razlog što je Karadžić od početka pobune bio dezinformisan o nastojanjima pobunjenika i akcije „Septembar ‘93“. ¹²⁸ Nakon ovog sastanka je Akcija okončana, a Karadžić je izjavio kako „neko borcima očigledno preti da će, ukoliko se vrate u svoje jedinice, biti izdajnici i da će biti gonjeni. Ja javno kažem – nijedan vojnik neće biti gonjen. To su naša deca, ja sam se sa njima rukovao i sa njima dogovorio.“ ¹²⁹

Zaključak

U radu su pokazani razlozi izbijanja vojne pobuna dijela jedinica 1. krajiškog korpusa u Banja Luci pod nazivom „Septembar ‘93“, način na koji je ona vođena te kako se njome manipuliralo. Autor je nastojao dokazati da je vojnu pobunu, koja je samo nominalno bila usmjerena protiv političkog rukovodstva Republike Srpske, vještim manipulacijama jedan od njenih lidera – Radovan Karadžić – iskoristio za učvršćivanje vlastite pozicije na čelu RS. Karadžiću je ovakav politički manevar, koji je bio strogo kontrolisan, medijski usmjeravan i propagandno popraćen, bio jedini izlaz, kako bi prije svega ostao na vlasti, te kako bi mogao da nastavi s politikom teritorijalne, političke i ekonomske dezintegracije Bosne i Hercegovine koju je započeo, ali je u toj borbi konstantno doživljavao neuspjehe i bio poražavan.

IZVORI I LITERATURA

IZVORI

Štampa:

– *Glas srpski*, Banja Luka, 1993.

¹²⁸ *Ibidem*.

¹²⁹ „Akcija se mora završiti“, *Glas srpski*, 17. septembra 1993, 1, 4.

- *Javnost*, Sarajevo, 1992.
- *Novi prelom*, Banja Luka, 1993.
- *Oslobođenje*, Sarajevo, 1992.
- *Politika*, Beograd, 1992.
- *Službeni glasnik srpskog naroda u Bosni i Hercegovini, Službeni glasnik RS*, Sarajevo, 1992.
- *Vreme*, Beograd, 1993.

LITERATURA

Knjige:

- Begić, Kasim I. *Bosna i Hercegovina od Vanceove misije do Daytonskog sporazuma*. Sarajevo: Bosanska knjiga, 1997.
- Bougarel, Xavier. *Bosna, Anatomija rata*. Sarajevo: University Press, 2018.
- Čolović, Ivan. *Dubina. Članci i intervjui 1991–2001*. Beograd: Biblioteka XX vek, 2001.
- Donia, Robert J. *Radovan Karadžić, Architect of the Bosnian Genocide*. New York: Cambridge University Press, 2015.
- Koljević, Nikola. *Stvaranje Republike Srpske, dnevnik 1993–1995: sećanja i svedočenja*. Beograd: Službeni glasnik, 2008. (ćir.)
- Plavšić, Biljana. *Svedočim*. Banja Luka: Trioprint, 2005. (ćir.)
- *Republika Hrvatska i Domovinski rat 1990.–1995., Dokumenti*, Knjiga 9, ur. Mate Rupić. Zagreb: Hrvatski memorijalno-dokumentacijski centar Domovinskog rata, 2010.
- *Republika Hrvatska i Domovinski rat 1990.–1995., Dokumenti*, Knjiga 10, ur. Mate Rupić, Slaven Ružić. Zagreb, Slavonski Brod: Hrvatski memorijalno-dokumentacijski centar Domovinskog rata, 2010.
- Tromp, Nevenka. *Smrt u Haagu, Nezavršeno suđenje Slobodanu Miloševiću*. Sarajevo: University Press, 2019.

- Žanić, Ivo. *Barjak na planini, Politička antropologija rata u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini 1990–1995*. Zagreb: Srednja Europa, 2018.

Članci:

- Barić, Nikica. „Akcija Septembar 93 – pobuna Vojske Republike Srbije u Banjoj Luci“. *Prilozi*, br. 41 (2012): 185–201.

Sadržaji s www. (World Wide Web)

- *Bosnia, Intelligence and the Clinton Presidency*, Anthony Lake to President Clinton, „Bosnian End Game Strategy“, 25. august 1993. (pristup ostvaren 27. aprila 2020, <https://www.cia.gov/library/readingroom/document/523c39e5993294098d51765e>)
- *Bosnia, Intelligence and the Clinton Presidency*, „National Intelligence Estimate 93-22: Prospects For Bosnia (Update Memorandum)“, 1. oktobar 1993. (pristup ostvaren 27. aprila 2020, <https://www.cia.gov/library/readingroom/document/5235e80d993294098d517590>)
- Brown, Ewan. *Vojna situacija u Bosanskoj krajini 1992., Analiza situacije*. (pristup ostvaren 27. aprila 2020, <https://balkaninsight.com/wp-content/uploads/2020/08/Public-Redacted-Version-of-the-Expert-Report-of-BROWN-Ewan.tif>)
- Ujedinjenenacije, MKSJ, Haag, Predmet Brdjanin (IT-99-36), *Birozapomoć u preseljenju stanovništva i razmjeni materijalnih dobara*. (pristup ostvaren 27. aprila 2020, <http://ucr.irmct.org/Search/PreviewPage/?link=http%253A//icr.icty.org/LegalRef/CMSDocStore/Public/BCS/Exhibit/NotIndexable/IT-99-36/ACE33608R0000133177.TIF>; <http://ucr.irmct.org/Search/PreviewPage/?link=http%253A//icr.icty.org/LegalRef/CMSDocStore/Public/BCS/Exhibit/NotIndexable/IT-99-36/ACE33609R0000133179.TIF>; <http://ucr.irmct.org/Search/PreviewPage/?link=http%253A//icr.icty.org/LegalRef/CMSDocStore/Public/BCS/Exhibit/NotIndexable/IT-99-36/ACE33610R0000133181.TIF>)

- Ujedinjene nacije, MKSJ, Haag, Predmet Brdjanin, (IT-99-36), *Stenografske bilješke sa sastanka Kluba poslanika Srpske demokratske stranke, 28. februar 1992.* (pristup ostvaren 26. aprila 2020, <http://ucr.irmct.org/Search/PreviewPage/?link=http%253A//icr.icty.org/LegalRef/CMSDocStore/Public/BCS/Exhibit/NotIndexable/IT-99-36/ACE4879R0000042027.TIF>)
- Ujedinjene nacije, MKSJ, Haag, Predmet Brdjanin (IT-99-36), *Zapisnik sa sastanka predstavnika političkih stranaka, 22. i 23. 10. 1991.* (pristup ostvaren 26. aprila 2020, <http://ucr.irmct.org/Search/PreviewPage/?link=http%253A//icr.icty.org/LegalRef/CMSDocStore/Public/BCS/Exhibit/NotIndexable/IT-99-36/ACE33706R0000133325.TIF>).
- Ujedinjene nacije, MKSJ, Haag, Predmet Karadzic and Mladic, (IT-95-5/18), *Audio tape entitled Mogao Sam Biti Car, Mile Kitic i Juzni Vetar a tape of broadcast on Serb Radio Sanski Most, broj dokaznog materijala P00725, P00725b.* (pristup ostvaren 26. aprila 2020, <http://ucr.irmct.org/Search/PreviewPage/?link=http%253A//icr.icty.org/LegalRef/CMSDocStore/Public/English/Exhibit/NotIndexable/IT-95-5%252318/ACE117561R0000464990.TIF>)
- Ujedinjene nacije, MKSJ, Haag, Predmet Stanisic&Zupljanin (IT-08-91), *Zapisnik i magnetofonski snimak sa 34. sjednice Narodne skupštine republike Srpske održane 27–29. avgusta, 9–10. septembra i 29. 9. – 1. 10. 1993. godine.* (pristup ostvaren 26. aprila 2020, <http://ucr.irmct.org/Search/PreviewPage/?link=http%253A//icr.icty.org/LegalRef/CMSDocStore/Public/BCS/Exhibit/NotIndexable/IT-08-91/ACE109563R0000447029.TIF>)

Summary

„... while we were fighting ...“ – Military Rebellion of 1st Krajina Corps so-called Army of Republika Srpska from September 1993.

The paper gives an insight to the rebellion of the Army of the Republika Srpska in Banja Luka during September of 1993. The uprising called „September ‘93“ began on September 9, 1993 and ended in about ten days.

Operation „September ‘93“ took place at a point when Republika Srpska’s political leadership was suggesting that the entity would get international recognition as a state. At talks in Geneva about what would later become known as the Owen-Stoltenberg peace plan, the international community depicted the Bosnian war as a conflict of three warring parties – Bosniaks, Croats and Serbs – ignoring the fact that Bosnia and Herzegovina was a state recognized by the UN. In addition to the pronounced social dissatisfaction, it also had much deeper political reasons, which are revealed by transcripts from the sessions of the National Assembly of the Republika Srpska. The sessions showed the attitudes of the Serbian political elite and the military leadership in Republika Srpska towards this event.

The author tried to prove that Radovan Karđžić used the military rebellion with his skilful manipulations as a political maneuver, which was strictly controlled and propagandistically monitored, in order to remain in power, and how he could continue with the policy of territorial, political and economic disintegration of Bosnia and Herzegovina, which he started, but in that struggle he constantly experienced failures and was defeated.

The rebellion demystified the Serb nationalist leaders’ goals, revealing the criminal motives that coexisted with their desire to create a Serb state, and showing how they were intent on plundering Bosnia and Herzegovina.

